

Katja Zupanič: Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuju, pregledna razstava, september 2017

3. 3. 1897 je bila v dvorani Kazina na Ptuju prva kinopredstava, Mestni kino Ptuj pa se s svojimi 120 leti ponaša z nazivom najstarejšega še aktivnega kinoprizorišča v Sloveniji.

Ob visokem jubileju smo se projektno povezali Zgodovinski arhiv na Ptuju in Center interesnih dejavnosti Ptuj – Mestni kino Ptuj ter se lotili sistematičnega zbiranja in obdelave obsežnega in razpršenega gradiva. Idejni avtorici projekta sva Katja Zupanič (ZAP) in Mateja Lapuh (CID).

Uvod v praznovanje smo začeli 3. 3. 2017 s prikazom treh filmov bratov Lumière, ki so se odvrteli na prvi ptujski kinopredstavi pred 120 leti: *Plavalna šola*, *Pralnica in Prihod vlaka na postajo* (gledalci se tokrat niso razbežali, kot naj bi se dogajalo na prvih projekcijah filma ...). 21. 9. 2017 je jubilej doživel vrhunec z otvoritvijo pregledne razstave o bogati zgodovini ptujskega kina na 15 panojih z naslovom *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuju*, avtorici Katja Zupanič (ZAP) in Mateja Lapuh (CID), ter predstavitev istoimenske monografije, delo štirih avtorjev (Mateja Lapuh, Katja Zupanič, Dejan Zadavec in neodvisni raziskovalec kina na Slovenskem, Klemen Žun) na kar 120 straneh. Razstava in izid monografije sta nastala ob finančni podpori Zgodovinskega arhiva na Ptuju, Centra interesnih dejavnosti Ptuj in Ministrstva za kulturo RS. Za oblikovanje in tisk je poskrbel Aleksander Kelnerič, za jezikovni pregled Mateja Lapuh. Naklada je bila 300 izvodov.

Številni ohranjeni dokumenti in časopisni oglasi razkrivajo živahno kino-dejavnost na Ptuju, zato smo vsebinsko razstavo razdelili na več sklopov. Bogata zgodovina stavbe na Cvetkovem trgu 1 priča, da sta na mestu stavbe današnjega Mestnega kina Ptuj nekje do srede 19. stoletja stali dve hiši z vrtovoma, ki sta bili v lasti rokavičarskih in mesarskih mojstrov. Današnjo podobo je stavba dobila med letoma 1907 in 1912. Prenovo je financiralo društvo Deutsches Vereinshaus in Pettau, načrte za izgradnjo pa je pripravil mestni arhitekt oz. gradbeni mojster Jožef Wressnig. Širši sklop v nadaljevanju opisuje senzacionalne prve kinopredstave in obdobje gostujočih potujočih kinematografov na Ptuju, ko so filmi obstajali v glavnem v enem samem nekajminutnem posnetku, ki je prikazoval kakšen skeč ali kratek igrani prizor. Predvajanja so bila ob plinski luči, slike so bile zabrisane. Predstave so hitro pritegnile zanimanje obiskovalcev, zato so bila gostovanja kinematografov v našem mestu pogosta, o čemer pričajo ohranjeni dokumenti. Lastniki kinematografov niso pogosto menjavali filmov, potovali so iz kraja v kraj, kar jim je omogočala tudi železnica. Največ predstav se je predvajalo ob nedeljah (dopoldan in popoldan), pa tudi ob petkih, ponedeljkih in na vsak drug delavnik, večkrat dnevno, ob različnih urah. Leta 1908 je na Ptuju približno tri do štiri tedne na dominikanskem trgu gostoval kinematograf Hans Eckl iz Radgone. Program kinematografa *The Imperial Bio Theater Elektrque*, objavljen v razkošnem oglasu Štajerca dne 19. 4. 1908, je napovedoval »krasni velikonočni program« z največjimi filmskimi novostmi sezone. Zadovoljstvo podjetnika pa je kmalu preprečil požar, saj se je vnelo platno na paviljonu, ki ga je povzročil ogenj na električni napeljavi. Ogenj je bil k sreči takoj pogašen, lastnik pa je imel veliko škode na aparatih.

Dobro obiskane predstave in izredno zanimanje gledalcev je spodbudilo ptujskega podjetnika Alojza Breclja, da si pridobi dovoljenje Mestne občine Ptuj

SI_ZAP/0219, Zbirka razglednic, št. 249_1, »Deutsches haus«, Nemški društveni dom na Ptuju, leto 1916.

za postavitev rednega kina na Ptuj. Ta mu je izdala dovoljenje za postavitev »lokomobile z električnim generatorjem« in dovoljenje za obrt kinematografije. Kinematograf je Breclj odprl jeseni leta 1908 v Nemškem društvenem domu, v veliki kazinski dvorani. Interes gledalcev je bil velik, saj so bile predstave vsak dan ob 8. uri zvečer, ob nedeljah pa še dodatne popoldanske predstave. Plačevati je moral najemnino za vsako kinopredstavo, kar je predstavljalo tudi občini lep in stalen dohodek. Program je bil zelo pester, saj je bilo npr. v februarju 1909 en večer predvidenih kar osem filmov. Mladi podjetnik je bil v svojem poslu vsekakor uspešen, saj je imel poleg rednih predstav na Ptuj še gostovanja s potujočim kinematografom po drugih mestih – npr. v Slovenskih Konjicah in Celju. Tu je imel vsako sredo in soboto tudi predstave za šolarje z nižjo vstopnino po 20 vinarjev. V letih 1911–1913 Breclj ni imel več dovoljenja za stalni kinematograf v kazini Nemškega društvenega doma, zato so bile v tem predvojnem času kinopredstave v mestnem gledališču, pa tudi v gostilni Slon (stavba nasproti ptujskega Narodnega doma), ki je imela na novo zgrajeno obokano gostinsko dvorano, ognjevarno z dvema izhodoma na prosto. Varnostne zahteve za dvorane so bile namreč izredno stroge.

Po prvi svetovni vojni je Ptuj spet dobil stalni kino v mestnem gledališču, kjer so prirejali predstave vsak dan zvečer, ob nedeljah pa tudi popoldan. Predvajali so češke, poljske in ameriške filme. Filmi so bili nemi, spremljala jih je ptujska godba ali spremljava na klavirju. Medtem ko so v svetu in tudi po slovenskih mestih, manjših od Ptuja, predvajali že zvočne filme, še Ptuj v začetku tridesetih let 20. stoletja ni imel zvočnega kina. V začetku leta 1933 je tako ptujski Sokol (osrednja športna in politična organizacija med levo usmerjenimi Slovenci na Ptuj) odprl vrata novemu zvočnemu kinu v gledališču, ki je bil pod upravo dramatičnega društva. Kot protiutež sokolskemu kinu pa se je trudilo Prosvetno društvo ustanoviti lasten kino, kar jim je leta 1939 tudi uspelo. V društvenem domu so ustanovili kino z imenom »Royal«. To je bil zvočni kino, upravnik je bil Georg Pihler, lastnica pa Pavla Jesih (med vojno lastnica kinopodjetij Matica v Ljubljani, Metropol v Celju, solastnica kina Union v Ljubljani). Po vojni, v novih gospodarskih razmerah, je bil kinematograf Jesihovi zaplenjen. Današnji mestni kino deluje od leta 1946, ko je MLO Ptuj ustanovil Mestno kinopodjetje iz dotodanjega državnega filmskega podjetja Titov dom.

Pozornost pritegne plakat z naslovom *Pozabljena ali namerno spregledana? Angela Zalokar/Angela Salloker*. Dejstvo je, da je sredi tridesetih let 20. stoletja na filmskem platnu nemškega filma blestela danes za nas nepoznana rojkinja, avstrijska (nemška) gledališka in filmska igralka, rojena 5. 3. 1913 v Moškanjcih pri Ptuj št. 79, Angela Zalokar (Angela Salloker). Predvidevati je, da se je družina po letu 1918 iz Moškanjcev preselila v avstrijski Gradec. Angela je svoj gledališki debi dosegla s petnajstimi leti, v graškem mestnem gledališču, v igri Gerharta Hauptmanna *Hanice pot v nebesa* (Hanneles Himmelfahrt). Vzporedno z gledališčem je leta 1934 začela snemati filme, kjer je odigrala nekaj pomembnih ženskih vlog ob takrat popularnih zvezdah nemškega filma. Leta 1935 je odigrala glavno vlogo kot Ivana Orleanska v zgodovinskem epu »Dekle Ivana« (Das Mädchen Johanna). Leta 1945 je bil film zaradi izrazitih povezav z nacionalsocializmom prepovedan. Med drugo svetovno vojno se je skoraj popolnoma umaknila iz filmskega posla, po vojni se je kljub svojim prejšnjim uspehom le delno vrnila. Nastopala je v radijskih igradah, kot posebna gostja je nastopila tudi v posameznih epizodah popularnih televizijskih serij Der Kommissar in Derrick. Umrla je 3. 1. 2006 v Gradcu, v starosti 92 let. Pokopana je na mestnem pokopališču St. Peter v Gradcu.

Dalje sledimo zlatim časom ptujskega kina med letoma 1945 in 1987 ter »koncu kino paradiza« do leta 2008, ko je kino od Mestne občine Ptuj prevzel v upravljanje Center interesnih dejavnosti Ptuj. Prva povojna leta so bili na sporedu predvsem številni sovjetski filmi, saj je repertoar Mestnega kina Ptuj vse do konca štiridesetih let določala specifična politika uvoza filmov. Prvi jugo-

slovanski umetniški film *Slavica* je bil Ptujčanom prikazan v juliju 1947, prvi slovenski umetniški film *Na svoji zemlji* pa ob koncu decembra 1948. Z inform-birojevsko resolucijo je delež filmov začel padati, povečal se je delež ameriških in drugih filmov, kar so gledalci sprejeli z navdušenjem. Ptujčani smo tako v začetku petdesetih let na platnu občudovali filme »Ali Baba in 40 razbojnikov«, filme o Tarzanu ... skratka aktualne filmske kopije. Petdeseta leta uvedejo starostne omejitve glede obiskovanja filmskih predstav, uvedene so bile tudi novosti pri oblikovanju samega filmskega programa. Letni obisk kina je strmo naraščal, sledimo kinoevforiji sredi petdesetih, ki ji ni bilo kraja, ptujski kino medtem posodobi aparature. S porastom števila televizijskih sprejemnikov na Ptuj in v okolici v začetku šestdesetih let opazimo rahel padec v številu kinoobiskovalcev. Da bi se ti v kinu bolje počutili, so v dvorani uredili centralno kurjavo, ventilacijo, leto 1965 je prineslo še preureditev razsvetljave v dvorani in prepleškane prostore.

Predstavitev monografije »Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptujju«.

Leta 1966 je prvič po letu 1957 letni obisk padel pod dvesto tisoč obiskovalcev, kar so pripisovali delno zmeraj širši televizijski mreži v kraju in precejšnjemu zvišanju cen vstopnic. Le redki filmi so dosegli izjemne uspehe – v letu 1970 je poslovno poročilo reševal domači partizanski ep *Bitka na Neretvi*, ki je bil rekordno obiskan. Januarja 1983 je bil v mestnem kinu uveden *Nočni kino*, ki je bil namenjen prikazovanju erotičnih filmov v kasnejših urah. V tem obdobju je bilo dobro tudi sodelovanje s šolami, saj so otroci kinopredstave obiskovali v okviru filmske vzgoje. V koraku z modernizacijo je bila septembra 1985 v kinu prvič predstava s filmskega traku v stereofonski tehniki. Zvočno opremo so v drugi polovici osemdesetih dopolnila tudi prizadevanja glede krajšega distribucijskega zamika. Filme tuje produkcije si je bilo mogoče ogledati vse hitreje,

filmi sami so bili v smislu oglaševanja tudi bolj izpostavljeni. S pojavom videotek kino beleži ponovni upad. Leta 1989 sledi dolgo pričakovana obnova kina, ki je bil edini redni kino na Ptuju in v občini. Nova sodobna dvorana s 160 sedeži je odtlej premogla klimatske naprave in akustiko, posebej prirejeno za filmske predstave kot tudi večje preddverje z obnovljeno blagajno. Trudu in boljši zakonodaji navkljub pa je začetek 90. let z osamosvojitvijo prinesel povsem nove tegobe, ki so jih spoznali prav vsi slovenski kinematografi. Razpad jugoslovanske mreže distributerjev je v celoti ogrozil pritok novih filmov v Slovenijo, vrata kinoprizorišč po državi so se začela zapirati. Ptujski kino je kljub vsemu še vedno vztrajal, čeprav so pogosto vrteli film za deset ali manj gledalcev. Ob lastniških spremembah leta 2008 je Metna občina Ptuj zaupana Mestni kino Ptuj v upravljanje Centru interesnih dejavnosti Ptuj. Sledila je zora digitalne ere. Graf števila obiskovalcev je pričel ponovno naraščati, Ptujčani pa smo lahko ponosni, da v našem mestu najstarejše še aktivno kinoprizorišče v Sloveniji ne le obratuje, temveč s svojim mestom in meščani živi.

Razstava se zaključi s panojem, ki v slikah prikazuje popis vseh kinematografov na območju nekdanje velike ptujske občine. Teh je bilo kar devet. Razstava je bila zaradi privlačne tematike in bogatosti s številnimi fotografijami in dokumenti odlično obiskana. Na ogled je bila postavljena v avli Mestnega kina Ptuj od septembra do decembra 2017, z letom 2018 pa je do meseca aprila krasila galerijski hodnik Zgodovinskega arhiva na Ptuju. Del razstave je bil aprila 2018 postavljen ob otvoritvi ormoškega Grajskega kina, kjer bo na ogled vse do konca letošnjega leta.

Katja Zupanič